МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ДЛЯ ДІТЕЙ

ЗАДОВОЛЕННЯ У БІБЛІОТЕКАХ ДЛЯ ДІТЕЙ ЧИТАЦЬКИХ ПОТРЕБ ДІТЕЙ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Результати соціологічного дослідження
Соціологічний бюлетень. Випуск 32

Київ — 2018

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ДЛЯ ДІТЕЙ

ЗАДОВОЛЕННЯ У БІБЛІОТЕКАХ ДЛЯ ДІТЕЙ ЧИТАЦЬКИХ ПОТРЕБ ДІТЕЙ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Результати соціологічного дослідження

Соціологічний бюлетень. Випуск 32

Київ — 2018

УДК 027.625(477):001
З-15

Відповідальна за випуск А.І. Гордієнко.
Укладачі: О.Б. Петренко, Н.М. Школа.
Науковий редактор Т.М. Турбаніст.
Літературний редактор В.В. Зеленська.

Задоволення у бібліотеках для дітей читацьких потреб дітей національних меншин : соціологічний бюлетень. Вип. 32 / Нац. б-ка України для дітей ; уклад. О. Б. Петренко, Н. М. Школа. — Київ, 2018. — 28 с.

У даному випуску бюлетеня представлено узагальнену інформацію проведеного соціологічного дослідження з вивчення стану і рівня задоволення читацьких потреб дітей національних меншин України в бібліотеках для дітей Закарпатської, Одеської, Хмельницької, Херсонської, Чернівецької областей.

© Національна бібліотека України для дітей

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Україна позиціонує себе як держава мирного співіснування для представників різних національностей. На сьогоднішній день в Україні проживає 130 представників різних національностей. Переважна більшість, а саме 77,8% населення є українцями, росіяни становлять 17,3 %; далі йдуть білоруси (0,5 %), молдовани (0,5 %), кримські татари (0,5 %), болгари (0,4 %), угорці, румуни та поляки (по 0,3 %), євреї (0,2 %) та інші.[1] Роки незалежності засвідчили, що питання етнонаціональної політики в Українській державі завжди були на чільному місці. Однією з головних умов для цього є законодавчо закріплені та підтримувані державою права національних меншин: Конституція України, Закони України («Про національні меншини», «Про культуру», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про освіту», «Про місцеве самоврядування») та інші нормативні документи.

Певне бачення реалізації прав національних меншин закладено в Національній стратегії у сфері захисту прав людини на період до 2020 року, затвердженої Указом Президента України від 25.08.2015 р. № 501/2015 і планом дій на її виконання. Важливим компонентом Стратегії є відхід від концентрації лише на задоволення мовних і культурних прав національних меншин і орієнтир на забезпечення участі представників національних меншин в управлінні державними справами на всіх рівнях, в тому числі шляхом участі у виборах, розробка комплексних заходів щодо реалізації прав національних меншин. Але щоб успішно виконати ці державні стратегічні наміри, необхідно починати з виховання нового покоління, а саме з основ — задоволення мовних, інформаційних і культурних потреб дитячого населення національних меншин.

Нині в Україні мовами національних меншин навчається майже 400 тисяч дітей у 735 навчальних закладах. При цьому діти — представники національних меншин — мають змогу вивчати рідну мову факультативно і в гуртках. Також мова і література національних меншин представлені як предмет у школах, де викладання ведеться державною мовою. Як предмет рідну мову вивчає в школах 919 тисяч маленьких росіян, 4 181 дитина ру-

1 Всеукраїнський перепис населення 2001. Державний комітет статистики України. URL: http://2001.ukrcensus.gov.ua/ (дата звернення: 27.12.18).

мунської спільноти, 1 110 дітей угорської національної меншини, 2 474 учня вивчають молдовську мову, 45 964 — польську. Також є класи, де мовою навчання є словацька — 145 дітей (218 вивчають рідну мову як предмет) і болгарська — 61 дитина (7 897 дітей вивчають болгарську як предмет).[2] Крім цього як предмет вивчають рідну мову в українських школах гагаузи, греки, кримські татари.

Збереження і розвиток мовного розмаїття усіх національних меншин залежить і від друкованого слова. За статистичними даними Книжкової палати України в 2016 році книг і брошур мовами народів світу видано 21 330 назв загальним тиражем 48 978,1 тис. примірників. Серед яких випуск шкільних підручників мовами народів світу становив 2 487 друкованих одиниць, а дитячої літератури — 1 626 друкованих одиниць. Причому дитячої літератури українською мовою видано 1 190 назв, російською — 375, румунською — 11, англійською — 5 і по одній книзі видано німецькою та польською мовами. Дещо краща картина з випуском перекладної дитячої літератури з мов народів світу. Зокрема українською мовою, перекладеної з 17 мов народів світу, видано 456 назв, загальним тиражем 1 023,0 тис. пр.[3]

Тільки видавничий дім «Букрек», що спеціалізується на випуску підручників літератури українських і зарубіжних класиків, сучасних авторів мовами нацменшин, щорічно видає майже 100 найменувань книг українською, румунською, німецькою, французькою, англійською, болгарською, ромською, гагаузькою та іншими мовами.

Спеціалізованим бібліотекам для дітей, як найбільш доступним для дитячого населення, відводиться чільне місце у справі задоволення як інформаційних, так і мовних потреб дітей національних меншин, як однієї з умов збереження та розвитку їхньої культури. Інформаційний ресурс цієї роботи складають у першу чергу документні фонди бібліотек мовами національних меншин. За даними Національної бібліотеки України для дітей на 1 січня 2017 року в дитячих бібліотеках нараховувалося 48,78 тис. примірників документів мовами нацменшин. На жаль, відбір та організація репертуару цих документів здійснюється не на основі

2 В школах України як предмет вивчають 30 мов. Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2305516-v-skolah-ukraini-ak-predmet-vivcaut-30-mov-minosviti.html (дата звернення: 27.12.18).

3 Друк України (2016) : стат. зб. / уклад. С. Буряк. — Київ : Кн. Палата України, 2017. — 100 с.

вивчення реальних потреб дітей в отриманні інформації рідною мовою, а на постфактумі опублікованих документів. Тож наявні фонди не повною мірою відповідають їхнім актуальним потребам і не сприяють активізації діяльності бібліотек з обслуговування представників національних меншин.

Одержання розширеної соціологічної інформації про читацькі та мовні потреби дітей національностей, які компактно проживають на території України, стало основою проведення у 2018 році Національною бібліотекою України для дітей Всеукраїнського соціологічного дослідження «Задоволення читацьких потреб дітей національних меншин України в бібліотеках для дітей».

Схема 1

ПРОГРАМА ДОСЛІДЖЕННЯ

Під час дослідження вирішувалися наступні завдання:

- проаналізовано документний потік літератури для дітей мовами національних меншин як базу поповнення фондів документного масиву бібліотек для дітей;
- здійснено аналіз наявних бібліотечних фондів мовами нацменшин та виявлено ступінь їхнього оновлення і використання;

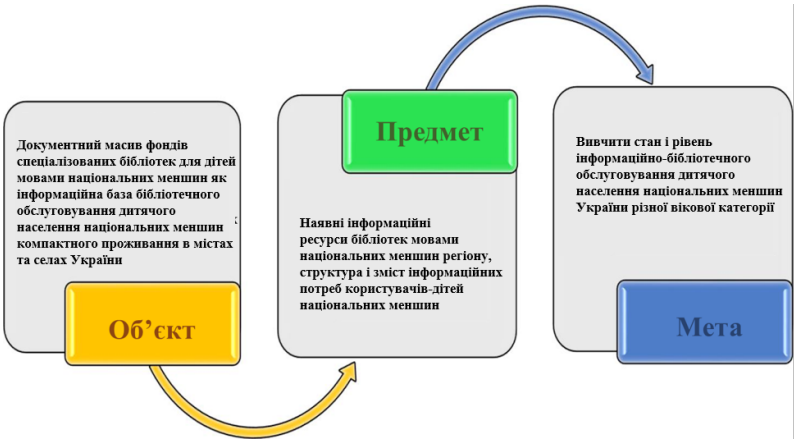

4 Основні показники роботи бібліотек України для дітей за 2017 рік : стат. табл. / Нац. б-ка України для дітей ; уклад. Є.Ю. Подокопна. — Київ, 2018. — 70 с.

- вивчено особливості інформаційних потреб користувачів-дітей національних меншин як основу формування документного масиву бібліотек для дітей;
- відстежено використання дітьми рідної мови національної меншини;
- визначено місце спеціалізованої бібліотеки для дітей у системі соціальних комунікацій, що забезпечують етнічну самобутність особистості дитини та збереження культури національних меншин України;
- здійснювався пошук ефективних шляхів формування міжкультурного діалогу.

Вивчення вищеназваних характеристик відбувалося за допомогою анкетування читачів і бібліотекарів у 70 бібліотеках для дітей зони обслуговування дітей представників національних меншин за місцем проживання чи навчання Закарпатської (8 бібліотек), Одеської (17), Хмельницької (13), Херсонської (7), Чернівецької (25) областей. Національна бібліотека України для дітей провела дане дослідження в рамках апробації програми. Обласні бібліотеки для дітей інших регіонів мали змогу використовувати методику дослідження і за бажанням надсилати матеріали до НБУ для дітей в узагальненому вигляді.

Діаграма 1

Кількість бібліотек-учасників дослідження

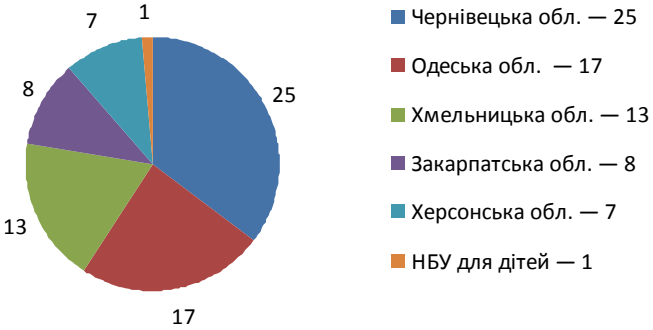

Усього під час дослідження було проведено анкетування 362 респондентів читачів-дітей, які погодилися надати особисті відомості щодо своєї національності та 74 респондентів-бібліотекарів.

Діаграма 2

Кількість респондентів-дітей

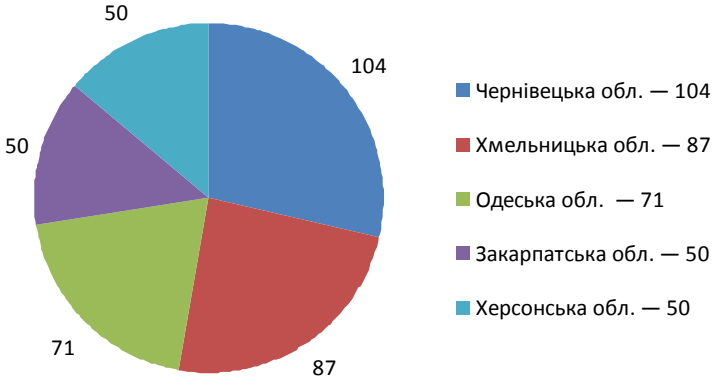

На запитання «Анкети школяра» відповідали читачі різних вікових категорій. Більшість яких становили особи 11-13 років – 185, 14-16 років – 108, 6-10 років – 64, 17-18 років – 5. У відсотковому відношенні це виглядає так (див. діаграму 3).

Діаграма 3

Під час опитування дівчатка становили 58% (210 осіб), а хлопчики — 41,4% (150 осіб), не вказали своєї статі 0,6% респондентів.

Узагальненні дані респондентів-бібліотекарів показали, що в бібліотеках працюють досвідченні фахівці. Продуктивний вік яких у відсотковому відношенні розподілився так (див. діаграму 4).

Діаграма 4

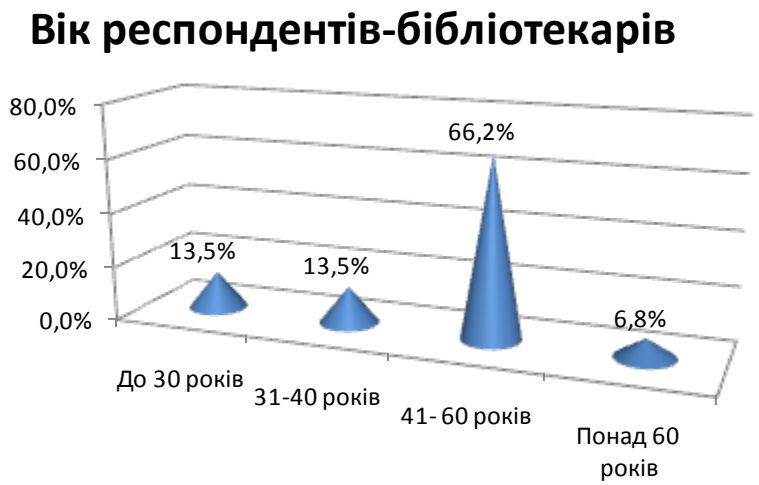

Більшість (63,4%) респондентів мають вищу освіту (див. діаграму 5).

Діаграма 5

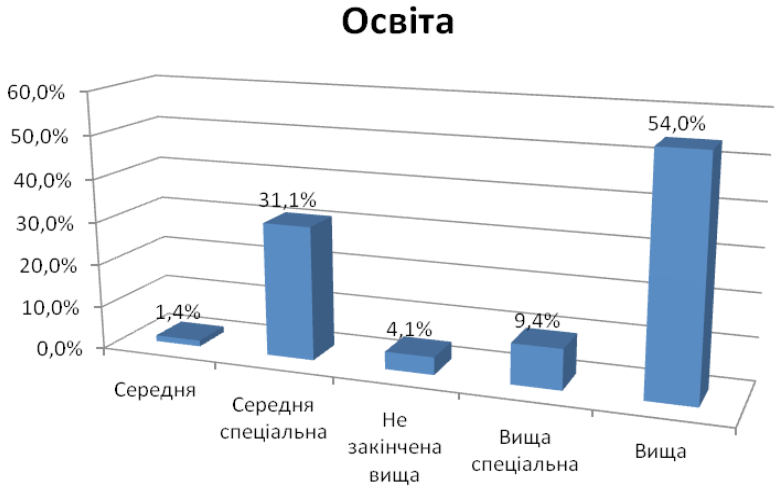

Стаж роботи фахівців досить солідний: від 16 і понад 41 рік мають 58% респондентів (див. діаграму 6).

Діаграма 6

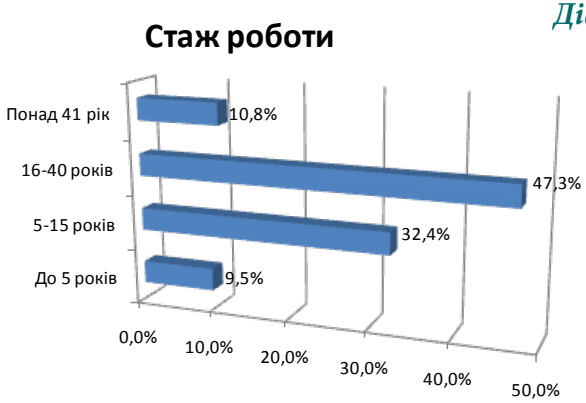

Щоб визначити інформаційні потреби рідною мовою користувачів-дітей представників національних меншин, необхідно було з'ясувати їхню національність. Тож одним із перших до юного користувача бібліотеки було запитання «До якої національності ти себе відносиш?». На яке респонденти відповіли так:

Діаграма 7

В дослідженні взяли участь користувачі-діти представники різних національних меншин, що компактно проживають у межах бібліотечного обслуговування бібліотек. Але найбільше респондентів румунської (23,7%), польської (13,8%), угорської (12,4%) національностей, а 8,3% вважають себе українцями.

Для з'ясування функціонування в українському суспільстві мов національних меншин юним представникам вищезазначених національностей в «Анкеті школяра» було запропоновано блок запитань із визначення рідної мови та її вживання вдома, школі, з друзями, при читанні книжок. Відповіді на них розподілилися так (див. діаграми 8).

Діаграма 8

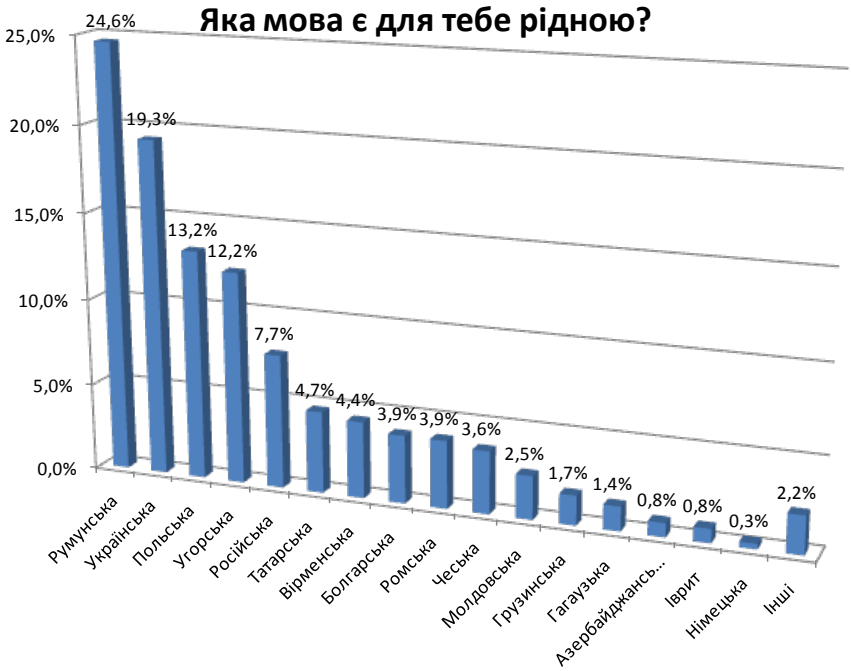

Для більшості учасників дослідження рідною мовою є румунська (24,6%), але для 19,3% не залежно від національності рідною є українська мова.

Діаграма 9

Розподіл респондентів-дітей за мовою спілкування, %

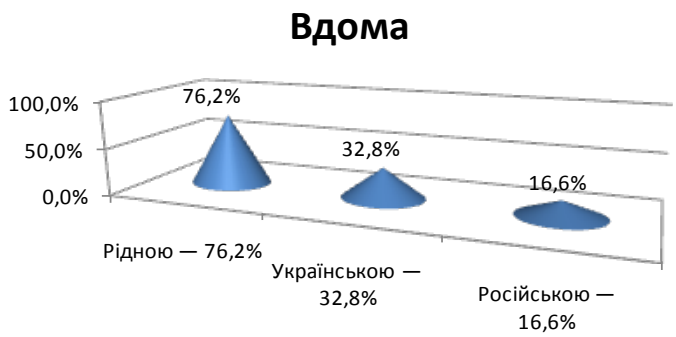

Діаграма 10

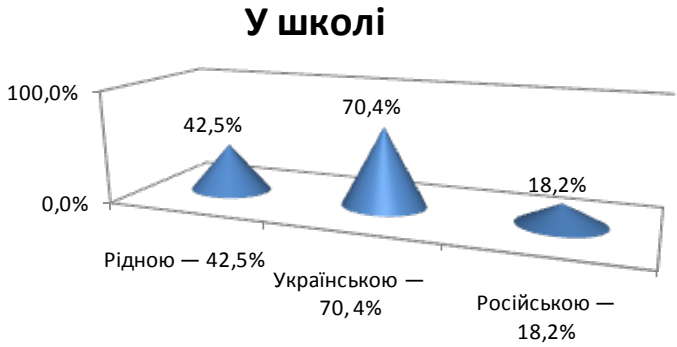

Діаграма 11

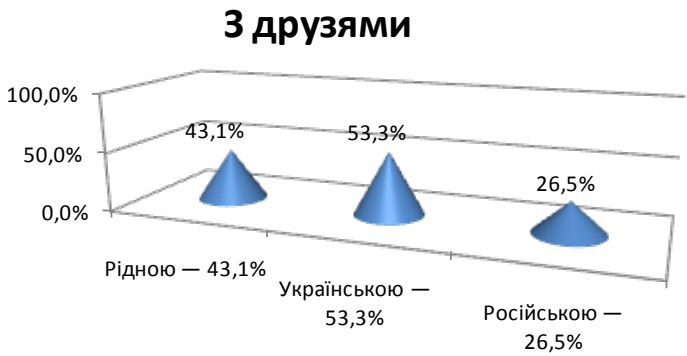

Мовою спілкування у соціумі для більшості респондентів також є українська. В школі українською мовою розмовляє 70,4% респондентів, із друзями — 53,3%. У спілкуванні з друзями понад чверть респондентів користується російською мовою, а решта 43,1% рідною мовою. Слід підкреслити, що російська мова є досить вживаною в соціумі. Нею спілкуються вдома — 16,6% респондентів, у школі — 18,2%, а з друзями — понад чверть (26,5%). В Одеській, Херсонській областях третина дітей у спілкуванні використовує російську мову і книжки для читання більшість із них вибирає російською мовою (до 50% респондентів). Але у своїх родинах діти національних меншин розмовляють переважно рідною мовою своїх батьків (76,2% респондентів). Найбільше рідною мовою спілкуються як у сім'ях, так і у соціумі діти румунської (90,4%) та угорської (80%) національностей. Загальний відсоток відповідей перевищує 100%, оскільки респонденти вказали свою двомовність спілкування як вдома, так і в школі та з друзями.

Діаграма 12

Дуже важливими є відповіді респондентів-дітей на питання «Якою мовою тобі зручніше читати книжки?», адже вони показали, що для чверті респондентів мова не проблема при виборі книги для читання. Майже 40% все ж зручніше читати українською, російською — 18,5%, а 26,2% рідною мовою. Причому рідною — угорською та румунською — мають бажання читати майже 50% респондентів цих національностей.

Щоб визначити прагнення дітей до збереження своєї автентичності, в анкеті було запропоновано запитання «Чи цікавишся ти традиціями і культурою свого народу?» (див. таблицю 1, діаграму 13).

Таблиця 1

РОЗПОДІЛ РЕСПОНДЕНТІВ ЗА СТАВЛЕННЯМ ДО ТРАДИЦІЙ І КУЛЬТУРИ СВОГО НАРОДУ

Назва регіону	Так		Ні		Не відповіли	
	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
Одеська обл.	**62**	87,3%	**8**	11,3%	**1**	1,4%
Чернівецька обл.	**101**	97,1%	**3**	2,9%	–	–
Херсонська обл.	**42**	84,0%	**5**	10,0%	**3**	6,0%
Хмельницька обл.	**74**	85,0%	**6**	7,0%	**7**	8,0%
Закарпатська обл.	**37**	74,0%	**6**	12,0%	**7**	14,0%
Усього:	**316**	87,3%	**28**	7,7%	**18**	5,0%

Діаграма 13

У відповідях майже одностайно простежується бажання дітей знати культуру і традиції свого народу.

Юні респонденти є активними користувачами бібліотек, що знаходяться у межах їхнього компактного проживання. Адже 80% дітей вказали в анкеті назви книжок, які вони останнім часом прочитали мовою своєї національної спільноти. Найбільше книжок діти прочитали румунською (90,4%), угорською (72%), болгарською (17%), молдовською (7%), чеською (8,3%), польською (7%) мовами.

Оцінка бібліотек респондентами-дітьми, щодо задоволення їхніх інформаційних потреб документами рідною мовою, розділилися майже порівну. Адже задоволені наявними фондами бібліотек 52% респондентів, «ні» — 44%, «не відповіли» — 4%.

Діаграма 14

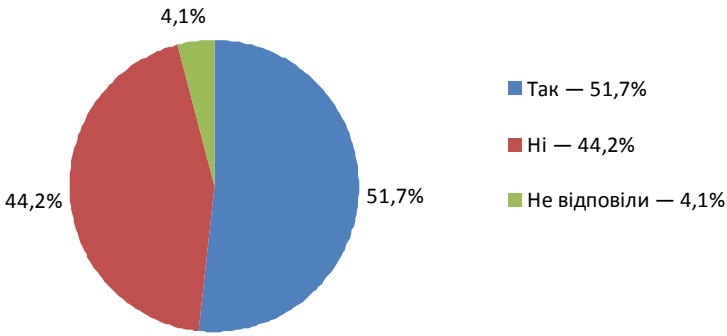

То чи дійсно бібліотеки для дітей, що знаходяться в зоні компактного проживання юних респондентів, задовольняють їхні запити рідно мовою? На це дають відповіді анкети бібліотекарів. За даними дорослих респондентів у бібліотеках — базах дослідження — кількість користувачів-дітей нацменшин у відсотковому відношенні становлять (див. діаграму 15).

Діаграма 15

На думку фахівців, інформаційні ресурси їхніх бібліотек далекі від ідеалу (див. діаграму 16).

Діаграма 16

Чи задовольняє бібліотека запити користувачів на книжки мовами нацменшин

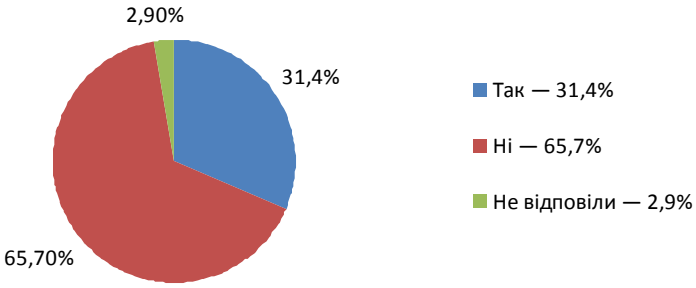

Тоді, як думки дітей із приводу забезпечення їхніх інформаційних потреб рідною мовою бібліотеками розділилися майже порівну, то 66% фахівців твердо переконані, що стан їхніх бібліотечних фондів не задовольняє зростаючі інформаційні потреби дітей представників національних меншин.

Діаграма 17

Документний фонд мовами нацменшин у бібліотеках

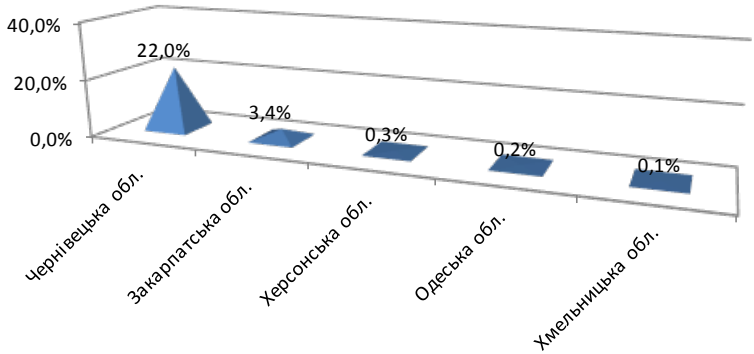

Відсотки до загального фонду базових бібліотек.

У той час, як частка користувачів-дітей представників нацменшин, наприклад у бібліотеках Чернівецької області, становить 82,7%, Одеській області — 14%, Закарпатській — 63%, то наявність нових книг мовами нацменшин у фондах бібліотек із кожним роком зменшується (див. діаграму 18).

Діаграма 18

Кількість книг у бібліотеках, виданих мовами нацменшин за роки незалежності

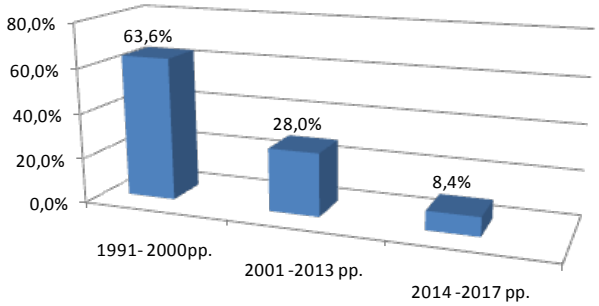

Відсоток до загальної кількості книг мовами національних меншин.

Діаграма 19

Кількість книг у бібліотеках, виданих у 1991- 2017рр., за мовами

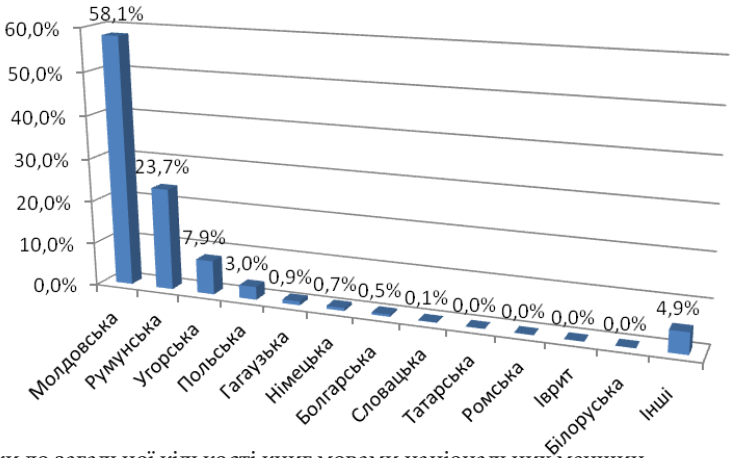

Відсотки до загальної кількості книг мовами національних меншин.

Фахівці базових бібліотек звертають увагу на те, що нової літератури мовами національних меншин майже не отримують. Найкраще поповнюються фонди новою літературою бібліотек Чернівецької (442 прим. отримали з 2012-2018 роки), Закарпатської (381 прим. протягом цих же років) областей. Крім того всі бібліотеки даних областей отримують періодичні видання мовами своїх етнічних груп: румунською, угорською, польською, німецькою. Гірший стан поповнення фондів даною літературою у бібліотеках Херсонської, Одеської, Хмельницької областей. Як уже наголошувалося вище, збереження і розвиток мовного розмаїття усіх національних меншин у країні залежить і від друкованого слова. Але ж за статистичними даними Книжкової палати України книги мовами національних меншин видавництвами майже не видаються.

Одна із форм професійної діяльності бібліотекаря із задоволення інформаційних потреб користувачів це використання міжбібліотечного абонементу та обмінних фондів інших бібліотек. Діаграми 20, 21 показують застосування на практиці таких форм роботи бібліотекарем.

Діаграма 20

Діаграма 21

Використання обмінних фондів у задоволенні запитів користувачів нацменшин

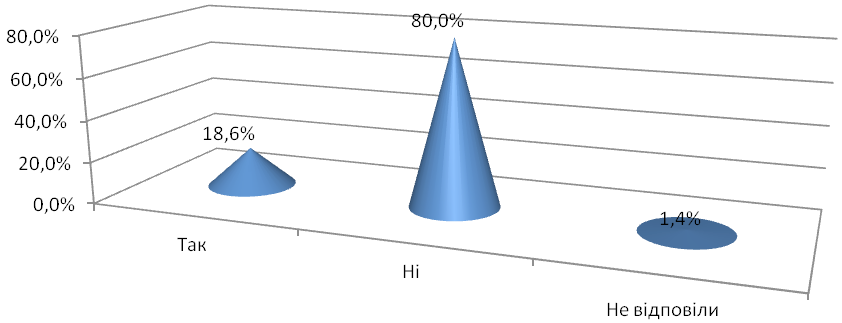

Під час дослідження бібліотекарі зробили аналіз використання книг мовами національних меншин, виданих за роки незалежності. Результати простежуються у діаграмах 22, 23, 24, 25.

Діаграма 22

Використання книг, виданих мовами національних меншин, за 1991—2017 рр.

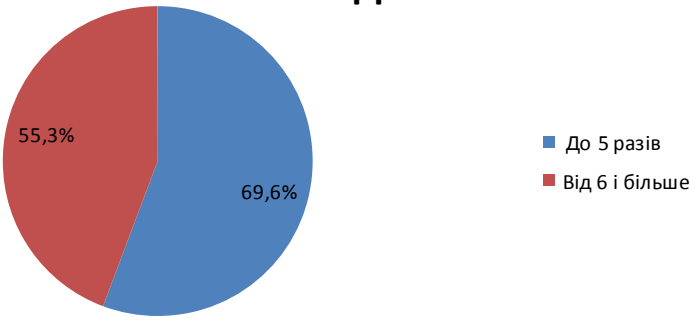

Діаграма 23

Використання книг, виданих мовами національних меншин, за 1991—2000 рр.

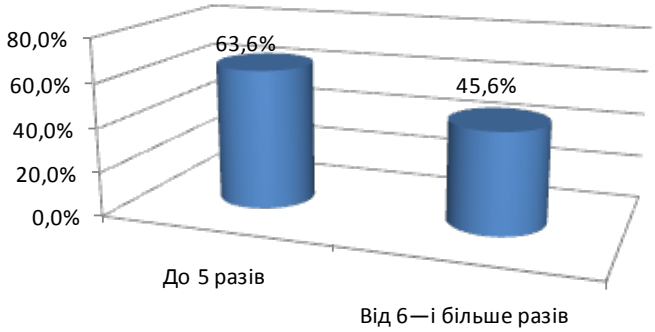

Діаграма 24

Використання книг, виданих мовами національних меншин, за 2001—2013 рр.

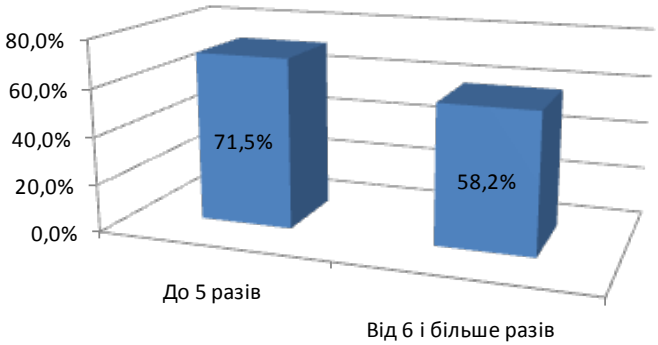

Діаграма 25

Використання книг, виданих мовами національних меншин, за 2014—2017 рр.

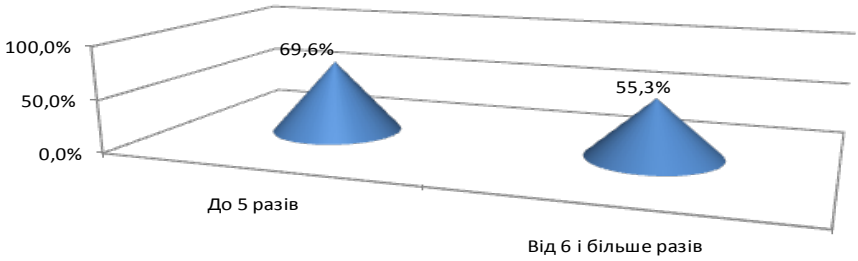

Отже, як видно з діаграм, найбільшим попитом користуються нові книги, що побачили світ у 2014–2017 роках. Відповідно і їхня книговидача становить від 0 до 5 разів — 69,6%, а від 6 і більше разів — 55,3%. А вже книги попередніх років видання не такі затребувані. Так книговидача у 2001–2013 роках від 6 і більше разів становить 58,2%, а до 5 разів — 71,5%. Найчастіше читають книги румунською, угорською, молдовською, польською, болгарською мовами.

Забезпечення та збереження культурної самобутності національних меншин на сьогодні бібліотеками здійснюється спільно з громадськими організаціями. Про це засвідчують відповіді бібліотекарів на запитання анкети «З якими громадськими організаціями, що представляють національну спільноту Вашого населеного пункту, Ви співпрацюєте?».

Таблиця 2

СПІВПРАЦЯ БІБЛІОТЕК ІЗ ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

№	Назва регіону	Назва громадської організації
1.	Одеська обл.	• Єврейська громада • Чеська діаспора • Німецька діаспора • ГО «Наше наследие» • ГО «Единое Отечество» • Одеське обласне гагаузьке національно-культурне товариство «Гагаузький дім» • Центр болгарської культури
2.	Чернівецька обл.	• Обласне товариство румунської культури ім. М. Емінеску • Польській народний дім • Спілка румунських письменників
3.	Херсонська обл.	• Меджліс кримськотатарського народу • Болгари Херсонщини • Міський осередок спілки вірменів України • Херсонське обласне польське товариство «Полонія» • Міська ГО «Болгари Херсона» • Херсонське міське товариство ромів • Херсонська іудейська община «Хабад» • Мусульманська община м. Херсона при Духовному управлінні мусульман • Херсонська міська ГО «Культурний центр Україна — Литва»

4.	Хмельницька обл.	• Товариство доброчинне «Полонія» • Шепетівський осередок Спілки поляків України • Польське культурно-освітнє товариство міста Красилова • Культурно-освітнє товариство поляків у Летичеві • Благодійний фонд «Хесед Бешт»
5.	Закарпатська обл.	• Центр гунгарології при Ужгородському національному університеті • Благодійний фонд «Опіка»

Слід підкреслити, що особливо активно співпрацює з різними громадськими організаціями Херсонська обласна бібліотека для дітей ім. Дніпрової Чайки.

Звичайно бібліотеки, що обслуговують дітей представників національних меншин, стикаються з викликами сьогодення, які дуже гостро стоять як перед суспільством, так і бібліотеками щодо формування повноцінної самосвідомості національних меншин як державотворчої української поліетнічної нації. Але в анкетах бібліотекарі вказали лиш на необхідність поповнення бібліотечних фондів літературою мовами національних меншин: чеською, болгарською, польською, німецькою, ромською та інших.

Тож вивчення сучасних читацьких і мовних потреб дітей національних меншин, які компактно проживають у Закарпатській, Одеській, Херсонській, Хмельницькій, Чернівецькій областях, стало актуальним і вказало на необхідність розв'язання життєво важливих проблем сьогодення – видання книг для дітей, використання бібліотеками МБА та обмінних фондів, вдосконалення методів комплектування документних фондів мовами національних меншин для забезпечення етнокультурної само-

бутності та формування спільного комфортного майбутнього — європейського розвитку України згідно основних напрямів державної етнополітики.

Тільки спільними діями бібліотек з органами державної влади та національно-культурними товариствами ми можемо сприяти розвитку етнічної самобутності, запобіганню проявам конфронтації в суспільстві на етнополітичному та мовному підґрунті, недопущення загострення міжетнічних відносин у державі.

Працюючи над удосконаленням інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів-дітей національних меншин, бібліотеки повинні налагоджувати контакти з громадськими організаціями основним видом діяльності яких є захист національно-культурних інтересів етнічних спільнот, соціальна адаптація та юридично-правова допомога представникам етносів, а також збереження національної мови, історії та культури етнічних спільнот, поширення духовних зв'язків. У загальнодержавному контексті одним з основних національно-культурних об'єднань, що представляє та захищає інтереси національних громад на території України, є Рада національних спільнот України (РНСУ). До складу РНСУ входить безліч громадських організацій представників етнічних спільнот, діяльність яких спрямована на відновлення та реставрування історичної спадщини, відродження та розвиток національної культури і мистецтва. В резолюції даної організації прописані основні перспективи розвитку національних меншин України в загальнодержавному контексті, які стосуються і роботи бібліотек для дітей.

ЗАДОВОЛЕННЯ У БІБЛІОТЕКАХ ДЛЯ ДІТЕЙ
ЧИТАЦЬКИХ ПОТРЕБ ДІТЕЙ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Результати соціологічного дослідження
Соціологічний бюлетень. Випуск 32

Відповідальна за випуск А.І. Гордієнко.
Укладачі: О.Б. Петренко, Н.М. Школа.
Науковий редактор Т.М. Турбаніст.
Літературний редактор В.В. Зеленська.
Комп'ютерна верстка Н.В. Ярчак.
Підписано до друку 28.12.2018 р.
Зам. № 26. Наклад 35 прим.

Видавець та виготовлювач
НБУ для дітей
вул. Януша Корчака (Баумана), 60,
м. Київ, 03190
Тел./факс: 400-65-87, тел.: 400-05-01, 400-70-91
http://www.chl.kiev.ua
mail: library@chl.kiev.ua

Видавець та виготовлювач
НБУ для дітей
вул. Януша Корчака, 60,
м. Київ, 03190
Тел./факс.: 400-65-87,
тел.: 400-05-01, 400-70-91
http://www.chl.kiev.ua
mail: library@chl.kiev.ua